

8. «Volem escoles, escoles volem»

Comencem amb una dada prou significativa. L'any 1971, dels 46.000 nens i nenes que vivien a l'Hospitalet, 23.000 assistien a acadèmies privades —cares i, sovint, regentades per personal poc qualificat que feia servir mètodes inadequats— i només 13.000 anaven a les escasses 230 aules de l'escola pública que hi havia a la ciutat. I el que és pitjor, 10.000 infants no tenien on estudiar. Era una situació “tercermundista”, com va destacar en el seu moment Jaume Botey¹⁰⁴, professor i regidor d'Ensenyament en el primer govern municipal democràtic (1979-1983). A més, segons consta en una carta que van enviar un grup de veïns del barri a l'alcalde Matías de España l'octubre del 1972, un 45% dels infants de 3 a 5 anys no estaven escolaritzats, una quantitat que descendia al 5% en el cas dels petits de 6 a 14 anys¹⁰⁵. Com hem pogut comprovar anteriorment, la població del barri havia crescut de manera exponencial i les escoles existents —dues públiques i algunes de més petites i privades—, prèvies a la guerra civil, no podien satisfer l'elevada demanda d'escolarització posterior.

104. BOTEY, Jaume; 'Ajuntament de 1979 i ensenyament', a *Quaderns d'Estudi*, n. 24, Centre d'Estudis de l'Hospitalet, 2011, p.84.

105. Aquest document consta a l'arxiu de l'Associació de Veïns que hi ha al Centre d'Estudis.

D'aquí que el Centre Social organitzés manifestacions per reclamar escoles públiques i portés a terme, com veurem més endavant, una ingent tasca docent entre grans i petits. Qui en dona testimoni és el Manuel Domínguez, que recorda que en aquelles manifestacions es cantava “volem escoles, escoles volem”, amb la música d'una cançó popular catalana: volem pa amb oli. No debades, aquelles van ser les seves primeres paraules en català. Qui també recorda aquelles concentracions per reclamar centres escolars al barri és la Clara Parramon. Fa memòria durant una trobada amb estudiants d'ESO de l'Institut Eduard Fontserè, corresponent al cinquè taller d'història; els recorda precisament una marxa que van protagonitzar les dones del barri fins al solar on en l'actualitat està ubicat l'Institut. *Esto era un terreno de tierra, no había nada más*, afirma la Clara mentre assenyala el terra de la classe on té lloc la sessió. Finalment, després de moltes manifestacions, el 1976 es va inaugurar l'Eduard Fontserè, el mateix any que va obrir les portes la Pere Lliscart.

Sigui com sigui, les concentracions a favor de l'obertura de més escoles sovint eren reprimides amb duresa per la policia. Els nervis estaven a flor de pell, i qualsevol manifestació, encara que fos per reclamar escoles, podia acabar malament. I si no que li diguin a Do-

Barracons on estava l'escola Onésimo Redondo, al mig dels Blocs Onésimo Redondo. Aquests barracons van acollir durant anys l'església i l'escola / AMHL 841 AF 0004294 / a.Autor desconegut/da /d.Neus Juvillà Adillón

100

lors Calvet, membre del Centre Social i futura diputada del PSUC, que el 24 de febrer del 1973 va dirigir-se al consistori per presentar una instància dirigida a l'alcalde per a la celebració d'una assemblea veïnal per abordar la qüestió escolar; com que la jove no tornava, els seus companys van anar a preguntar a l'Ajuntament, a la Guàrdia Civil, a la policia i al jutjat, sense aconseguir cap notícia d'ella. Cap al tard, es van assabentar que havia estat retinguda durant tot el dia a la Jefatura Superior de Policia de Barcelona¹⁰⁶. En relació amb les lluites veïnals, cal destacar un espai emblemàtic que formen l'antic Sepu i l'actual Parc de la Pau. En aquest indret tenien lloc festes, actes i manifestacions, algunes de les quals per demanar escoles, que durant el franquisme sovint acabaven a pals. *Aquí mis-*

106. *La Vanguardia Española*, 25/2/1973, p.27. Aquesta crònica no dona noms, però sabem que l'afectada va ser Calvet, a través d'un article d'Honorio Blasco a *L'Estaca* del juny del 1978, on en parla.

Esto reivindicando los colegios, va rememorar Antonio García anys enrere¹⁰⁷.

La manca d'escoles era un problema per als pares, que es veien obligats a recórrer a acadèmies privades. En aquest àmbit hi havia casos d'èxit, com ara l'Escola Balaguer, fundada el 1969 per Joan Balaguer; el col·legi San Jaime, que va començar a funcionar el 1971, o l'acadèmia San Gervasio, fundada per Gervasio Díaz-Romeral i Encarnación Pérez Alarcos els anys 60. Però, en general, van proliferar acadèmies privades precàries i cares. *Se alquilaba un piso con tres habitaciones y se ponía una academia que incluso recuerdo que los mismos profesores estaban sin titular. Las academias podían tener una habitación no muy grande y tener allí a 40 alumnos*, recorda mossèn Murillo¹⁰⁸. Tot plegat provocava que si els pares no tenien diners suficients, els infants s'havien de quedar a casa o voltant pel carrer. Són els 10.000 in-

107. *La Florida, la historia contada por su gente...*

108. *Ibidem*.

fants als quals es refereix Botey. Aquesta situació, per altra banda, no ajudava a l'avenç social, en una ciutat en la qual hi havia milers de persones que no sabien ni llegir ni escriure. Segons l'informe de nivells culturals de la població, elaborat per la Coordinadora d'Ensenyament de l'Hospitalet¹⁰⁹, a la ciutat hi havia 16.129 analfabets el 1978. De l'informe se'n va fer ressò L'Estaca en un titular de portada¹¹⁰. A més, l'estudi assenyalava que 73.140 veïns no havien acabat els seus estudis de Primària. És a dir, que havien anat a l'escola uns anys abans d'abandonar-la per posar-se a treballar o tenir cura de germans més petits. D'aquests veïns, segurament hi havia qui sabia llegir i escriure, mentre que uns altres potser havien aconseguit aprendre algunes coses més. En tot cas, aquest informe projectava una situació preocupant pel que fa a la cultura. Si amplièm la lupa i ens fixem en la Florida i les Planes —les dades es mostren per separat—, les condicions no milloren gaire. A la Florida hi havia 2.385 veïns que no sabien ni llegir ni escriure, el 9,4% del total de la població. Més de 10.000 no havien finalitzat la Primària —el 41%—, mentre que la xifra de persones amb estudis superiors eren minses: sense anar més lluny, només es comptabilitzaven 102 universitaris o 582 amb el Batxillerat. Si mirem a les Planes, la xifra d'analfabets era encara superior en termes glo-

109. Aquesta plataforma va néixer el 1975 arran de les vagues d'ensenyament i estava formada no només per professors, sinó també pares i mares dels alumnes.

110. *L'Estaca*, del 20 al 26 d'abril del 1978, n.2, pp.12-13.

Una colla de nens jugant al carrer Teide, l'any 1977 / CELH

bals, amb un 11% de persones que no sabien llegir ni escriure —1.402 en total—. Els que no tenien estudis de Primària representaven el 44% de la població del barri, mentre que només es comptaven 42 universitaris i 176 batxillers. En aquest reportatge hi havia un article del mateix Botey, que criticava *el abandono cultural en el que el franquismo mantuvo a los españoles y su concepción de la cultura como instrumento para convertir al hombre más dócil y eficaz siervo*, i convidava l'Ajuntament a promoure l'alfabetització i treure la cultura al carrer. El consistori, al seu torn, havia posat en marxa alguna iniciativa per combatre l'analfabetisme, a través de la creació d'escoles per a adults que feien classe de 7 a 9 de la nit. Van posar-se en marxa el 1960 a través d'un ban municipal i estaven distribuïdes per tota la ciutat, i al barri en teníem una al barracot prefabricat dels Blocs Onésimo Redondo, amb el mestre Andrés Carretero al capdavant. Més al nord, al carrer Llevant, Teodoro García era el docent adscrit a un altre grup que feia classe a l'escola pública que hi havia allà. A aquests cursos podien acudir persones que no sabessin ni llegir ni escriure a partir dels 12 anys, tot i que el *target* objectiu de la iniciativa era la població

entre els 18 i 20 anys¹¹¹. Amb tot, l'Ajuntament va arribar a reconèixer la seva impotència davant la manca d'escoles¹¹².

Per tant, a la Florida i les Planes —i arreu de la ciutat— hi havia un còctel molt perillós consistent en una gran massa de persones que no tenien estudis i una manifesta i preocupant falta d'escoles. Hi havia el risc que l'experiència dels pares i avis, que no havien pogut anar a escola, o hi havien anat molt poc, es repetís amb els infants. La població de l'Hospitalet havia crescut de manera exponencial per la immigració, però la xarxa d'escoles era gairebé la mateixa que va deixar la República, quan els habitants eren tres vegades menys. S'anaven fent coses, però eren accions del tot insuficients. En el capítol dedicat a l'origen dels Blocs Florida hem comentat que l'any 1955 l'Ajuntament va arribar a un acord amb el ministeri d'Educació perquè subvencionés el 50% de les obres de diversos centres escolars. Un dels projectes que tenia l'Ajuntament entre mans era l'edificació d'un col·legi al costat dels Blocs Onésimo Redondo, de 16 classes per a nens i nenes —separats, per descomptat—, amb un pressupost de quatre milions de pessetes. Es tracta de l'actual escola Pau Vila, que seria finalment inaugurada el 10 de juliol del 1964 pel governador civil de Barcelona, Antonio Ibáñez. Uns anys abans, el consistori havia inaugurat dos barracots en una de les places interiors dels Blocs Onésimo Redondo. Ho havia fet el

1957, i durant anys van funcionar com a escola i capella que donaven servei als veïns dels blocs. El Pepe Balaguer i el José Antonio Contreras fan referència al *barracón aquel de madera, que era de un color verde*, durant una conversa en el primer taller d'història, i que hem reproduït a l'anterior capítol.

Aquest barracot, tanmateix, no comptava amb les condicions de salubritat exigibles: patia humitats i al seu interior els hiverns eren gèlids i els estius infernals. Així consta en un informe de l'any 1975 que forma part de l'arxiu documental que l'Associació de Veïns va cedir al Centre d'Estudis recentment, on s'assenyala que allà s'impartia classe a 120 infants a dues aules. En una notícia publicada l'any 1970 a *La Vanguardia Española*, fins i tot, s'especifica que la quantitat d'alumnes que reben classe en aquests barracots són 300, mentre que es fa una crida a l'Ajuntament perquè posi a punt l'equipament.

Cuando se instalaron, cumplían una misión de emergencia en tanto la ciudad no pudiera disponer de su correspondiente cupo de centros escolares. [...] El estado insalubre en que se hallan, es harto elocuente. El maderamen de sus paredes y de su techumbre ha recibido el embate de todos esos años de intemperie. Fins a quin punt deuriem de presentar un estat pèssim, que el mateix periodista que signa la peça, José Macià, critica obertament l'Ajuntament i la seva total falta d'acció en matèria escolar. No se explica cómo es posible que, después de tanto tiempo, no haya podido verificarse una total mejora. [...] Y urge que

111. AMHL_907_0046_19601001_028, *Boletín de Información Municipal*, n.28, 1960, p.102.

112. *La Vanguardia Española*, 18/12/1971, p.36.

*Uns infants jugant en una barraca a la plaça Redentora / José Cera
(fotografia cedida per Juan Carlos Valero)*

*el departamento de higiene municipal verifica una inspección como es debido*¹¹³.

Per tot plegat, la situació exigia més escoles en un barri on els anys 70 ja hi vivien més de 50.000 persones. El 1969 es va inaugurar la Menéndez Pidal, i gràcies a un acord amb el ministeri d'Educació, l'any 1973 es va inaugurar l'escola Joaquim Ruyra, on el juny del 2022 vam celebrar un petit taller d'història a tres bandes amb alumnes de diferents edats, que van sentir el relat de com era el col·legi en el passat de la veu de dues exalumnes i una exdirectora. Però, així i tot, l'oferta era escassa per satisfer la demanda escolar que hi havia. En la carta d'un grup de veïns a l'alcalde Matías de España del 1972 que hem esmentat una mica més amunt, s'indica que només el 38% dels infants de 6 a 14 anys són atesos a escoles oficials. I qui no podia enviar

el seu fill a les escasses escoles públiques, havia de recórrer a les acadèmies privades. Aquests eren centres ubicats en locals poc adients per a fer classe, baixos sovint, que, malgrat algunes excepcions, eren regentats per personal poc capacitats. Per altra banda, hi havia la dificultat afegida que eren centres educatius més cars. En un pamflet del Centre Social de l'any 1975¹¹⁴ es denuncia que les acadèmies privades cobraven 700 pessetes per infant, quan el preu de les escoles públiques no superava les 262 pessetes. Per tot plegat, proposaven els pares i mares que no paguessin més d'aquesta quantitat estipulada per llei. A més, criticaven que no hi havia escoles suficients i que els infants que volguessin estudiar més enllà de l'Educació General Bàsica (EGB) haurien d'anar a instituts de fora del barri, on els cobrarien entre 2.500

103

113. *La Vanguardia Española*, 15/10/1970, p.35.

114. Es pot trobar a l'arxiu històric que Associació de Veïns va cedir al Centre d'Estudis.

Vista dels blocs d'Onésimo Redondo, actualment Blocs La Florida. En primer terme, una torre elèctrica i els infants jugant al voltant / AMHL 860 AF 0004668 /a. Lucerón Navarro, Esteve /d. Esteve Lucerón Navarro

i 3.000 pessetes, una quota prohibitiva per als treballadors. A la carta a l'alcalde del 1972 que hem analitzat anteriorment s'assenyala que, de mitjana, les escoles privades costaven 665 pessetes mensuals per infant —sense comptar llibres i material escolar—, mentre que aquest preu rondava les 130 a les públiques. Dos mesos després d'enviar aquesta missiva, una quinzena de veïns van poder entrevistar-se amb l'alcalde per comentar-li de viva veu els problemes que patia el barri en matèria escolar i la manca de centres educa-

tius i llars d'infants. Al seu torn, el batlle els va prometre que estava prevista la construcció d'onze grups escolars en terrenys en desús de la Florida de cara a l'any següent¹¹⁵.

En una entrevista al *Diario de Barcelona* del 1972, la treballadora social Paquita Fontboté assenyala una altra qüestió a resoldre en matèria educativa: les ràtios d'alumnes per aula. Perquè els infants que tenien la sort d'estar

115. *Diario de Barcelona*, 15/12/1972, p.10.

Les torres elèctriques envoltades de nens al carrer Primavera durant els anys 60 / Fotografia cedida per Mari Carmen Briz

105

escolaritzats, sovint havien de compartir classe amb 70 companys¹¹⁶. Carolina Aguado, en aquesta línia, va destacar que durant els primers anys, el Fontserè va arribar a tenir classes amb 80 alumnes. Fontboté, a més, posava de manifest que hi havia hagut una cinquantena d'escolars que, en aquell any, s'havien matriculat a l'escola nocturna del Centre Social. Aquesta havia arrencat les classes el 15 d'octubre del 1971 als locals del centre i era totalment gratuïta. I és que la junta del Centre Social, davant la magnitud del problema de l'escolarització al barri, va moure fitxa per intentar arribar al màxim nombre d'alumnes que no podien accedir a una educació formal. A finals del 1971 una vuitan-

tena d'infants feien classe allà, en unes condicions d'amuntegament considerables, sense gairebé espais per als pupitres i amb vuit mestres que impartien les lliçons a tres aules. De les despeses se n'encarregava el Centre Social, amb l'ajuda de quotes simbòliques de cinc pessetes i donacions d'algunes firmes i entitats per pagar sous i material escolar. L'Ajuntament, lluny de posar-hi cap pega —no més faltaria— va donar el vistiplau a la iniciativa. El març del 1972, tanmateix, el Centre Social va haver d'adaptar la seva única sala per acollir els infants de l'escola nocturna que havien d'anar al col·legi de la Immaculada; els pares s'havien queixat perquè portar els fills a aquella escola els costaria 300 pessetes setmanals en concepte de transport, i

116. *Diario de Barcelona*, 21/7/1972, p.11.

per això els tràmits es van interrompre i el Centre Social va haver d'habilitar —obligat per l'Ajuntament— una sala pròpia que fes d'aula. Això va provocar un cert neguit entre el veïnat, que no podrien gaudir del centre. Amb tot, aquest fet demostra el greu problema d'escolarització i manca d'equips que assolava el barri: un trasllat escolar truncat pels alts preus de transportar els infants al nou col·legi que obliga a adaptar tot un centre social perquè funcioni com una escola.

La situació, però, va anar millorant amb el temps. El 1977, de fet, es va fundar l'institut Pedraforca. Una certa millora va venir a partir de l'alcaldia de Vicenç Capdevila, un batlle que va apostar per la cultura. *La principal preocupación de aquel momento era la creación de aulas, aulas y aulas. No es menos cierto que además de la preocupación más bien material, de la construcción de la pared física, del edificio y tal, a mi también me preocupó un poco la calidad de la enseñanza, lo que se producía dentro. Luego una ciudad en la que yo diría que faltaba el concepto amplio de formación, que faltaba a dos niveles, la necesidad evidente y clarísima del niño de formarse y la situación familiar en la que estaba inmerso y que tenía graves carencias para ayudar a su formación*, li va explicar el mateix Capdevila a la Juana Ibáñez durant una entrevista per elaborar una història de l'Aula de Cultura de la Florida¹¹⁷.

117. IBÁÑEZ, Juana; *Des del 75 fins ara: l'Aula de Cultura de la Florida*, l'Hospitalet, Arxiu Municipal de l'Hospitalet, 1998 (inèdit), p.7.

Amb tot, va ser a partir de l'arribada de la democràcia als ajuntaments, el 1979, quan els governs municipals van posar-se a treballar de valent per dotar la ciutat de les escoles que necessitava. La tasca era ingent i els recursos molt minsos, però les metes estaven clares. Sense anar més lluny, Botey, que es va fer càrrec de la regidoria d'Educació el 1979, amb el primer govern democràtic després de la dictadura, qualifica la tasca de "quixotesca"¹¹⁸. I, certament, hi havia un punt d'idealisme en el seu full de ruta, com era poder revertir la situació i dotar la ciutat d'escoles perquè cap infant es quedés sense una instrucció. "Ens sentíem més representants del poble, per defensar els seus drets davant de l'Administració, que representants de l'Administració per sotmetre o doblegar el poble. Era el descobriment del miracle de la democràcia"¹¹⁹, expressaria anys més tard Botey en un article als *Quaderns d'Estudi* del Centre d'Estudis.

Amb l'arribada de la democràcia als ajuntaments, que es va produir el 1979, quan el dictador feia quatre anys que era mort, es va portar a terme un Pla d'Urgències educatives. A l'Hospitalet i a la resta de municipis metropolitans, que patien una problemàtica similar. En línies generals, la intenció municipal era dotar d'aules de preescolar a tots els centres de Primària que no en tinguessin, el que significava obrir-ne 65 de noves. Per altra banda, calien 42 aules noves d'EGB, mentre que les escoles d'adults havien de ser dotades

118. BOTEY, Jaume, (*op. cit.*, 2011), p.84.

119. *Ibidem*.

Protesta a favor de la creació d'espais verds per al veïnat / Fotografia cedida per Juan Carlos Valero

de professorat pagat amb diners públics. Tanmateix, des del ministeri d'Educació s'hi van negar, fet que va provocar una vaga escolar que va durar dos mesos i que, finalment, va aconseguir doblegar el ministeri. No obstant això, els problemes d'espai —no hi havia sòl lliure per edificar les escoles allà on calien— i la sempiterna falta de diners van dificultar la tasca considerablement. Així i tot, entre el 1979 i el 1983, es van crear 305 aules d'EGB a la ciutat, més les 65 de preescolar que havia posat sobre la taula el Pla d'Urgència. Algunes d'aquestes a centres de nova

creació, com la Pau Casals, que va ser creada el 1979. D'aquesta manera, segons detalla Botey, es van passar de 647 aules el 1979 a les 870 del 1983, el que va suposar un total d'11.000 places escolars noves. Això va fer que, de retruc, baixessin les ràtios d'alumne per aula, fins als 32. Així i tot, Manuela Rubio, exdirectora de l'escola Joaquim Ruyra —entre el 1990 i el 1996— i actualment a la inspecció, recorda haver tingut una quarantena d'infants a classe durant els 80. “A la meva primera classe de quatre anys, que em va tocar infantil, hi havia 42 infants”, relata durant la

Una de les poques zones infantils que hi havia al barri a principis dels anys 70 /
Diario de Barcelona

108

trobada amb alumnes de segon de Primària el juny del 2022.

En aquest sentit, una altra fita que es va aconseguir en aquells quatre anys de mandat va ser que cada barri tingués una aula d'adults amb professorat propi. D'aquesta manera es volia educar la gent adulta que no havia pogut estudiar. No oblidem, com hem esmentat més amunt, que les xifres d'analfabetisme a la ciutat eren alarmants. Tot plegat, en un context en el qual els governs autonòmics i municipals volien impulsar una renovació pedagògica que deixés enrere el mantra de *la letra, con sangre entra*, tan estès durant el franquisme i que, fins fa no gaires anys, encara treia el cap de tant en tant. Es tractava, a més, de treure l'escola al carrer, de fer-la partícip de la vida de la ciutat, que els infants se sentissin involucrats en el dia a dia del lloc on vivien.

Qui té bons records d'aquella època és la Purificación Sánchez, participant en el taller d'història amb alumnes de la Joaquim Ruyra. Ella rememora els seus anys d'escola amb infants de sisè de Primària, que li fan preguntes de tota classe, relacionades amb el centre escolar i amb el barri. *Guardo muy buen recuerdo, todos los años aquellos fueron muy felices, reconeix. Aquí se aprenden muchas cosas, como vivir la diversidad, y saber lo que valen las cosas y que hay que esforzarse*, destaca sobre l'escola i la vida al barri. *Todo el mundo se conocía. Había muchos vecinos que venían de muchos sitios. Los niños jugaban, en la escalera nos conocíamos todos, y ahora creo que no es tan sencillo*, reflexiona. Tanmateix, fuig de qualsevol nostàlgia que li porti a pensar que qualsevol temps passat va ser millor. *Yo siempre digo que los tiempos no son peores, son diferentes; porque los tiempos que vivimos de pequeños también tenían su qué*, assenyala. Els infants, tanmateix, insisteixen en la diversitat, sobre la qual la Purificación posa molt èmfasi, tornant-hi una vegada i una altra per destacar-la com un valor important. *Había gente de otras partes de España. Es parecido a lo de ahora, pero ahora hay de otros países*, els explica als alumnes de sisè. De fet, una d'elles, de família migrada, aixeca el braç per corroborar els intercanvis culturals que tenen lloc a classe. *Vamos al ordenador a ver comidas típicas de nuestros países para enseñarlas a nuestros compañeros*, explica aquesta nena, en una situació no gaire diferent de la que segurament visqueren molts infants, segones generacions de la migració, quan anaven a escola els anys 60, 70 i 80 i compar-

*Més protestes a les Planes —a la foto, al costat de les vies— per demanar més zones verdes /
Fotografia cedida per Juan Carlos Valero*

tien classe amb fills de manxecs, catalans, gal·lecs o andalusos.

Qui també participa aquell dia al taller és la Nerea Rodríguez, una jove exalumna que relata als infants de P5, entre els quals hi ha la seva filla, com era l'escola durant els anys 90. Tot i ser la ponent més jove d'aquella jornada, la diferència generacional es fa palesa.

Sobretot, quan toca parlar de les pissarres de guix, avui dia gairebé inexistents a les aules. Confesso que és curiós assistir a l'explicació de la morfologia i funcionament d'una pissarra, d'un guix i d'un esborrador, quelcom allunyat de l'univers dels infants avui dia, si és que no en tenen a casa per jugar. Un altre clàssic de les escoles del passat era l'encarregat o delegat de classe, que s'ocupava de vi-

110

Rètol "jardí del barri, respecteu les plantes". Espai que reivindicava jardins al barri de la Florida / AMHL 860 AF 0004653 /a.Esteve Lucerón Navarro /d.Esteve Lucerón Navarro

gilar l'aula en absència del professor; durant aquells minuts d'autèntica tensió, aquest delegat havia d'apuntar en una llibreta o directament a la pissarra qui havia parlat o qui s'havia comportat malament. Aquesta tasca desfermava tota una sèrie de polèmiques i renyines entre els alumnes, que de segur els lectors recordaran amb sentiments diversos. Un altre dels records que la Nerea treu del bagul és el senyor Joaquín, el conserge que vivia en una casa on hi ha ara el pati dels més petits de l'escola. On actualment hi ha una un tobogan, abans hi vivia l'home —i la seva família— que s'encarregava de tenir cura de l'escola. Fins al punt que més d'un alumne ha pensat que l'escola es diu Joaquim Ruyra en honor al seu antic conserge.

Abans de tancar aquest capítol, és necessari destacar la important feina que han portat a terme els esplais a la ciutat i, més en concret, al barri. “L'Hospitalet és una potència europea en esplais. Des d'aquí es van estendre a la comarca, a Catalunya i a la resta de l'estat”, recorda Manuel Domínguez a la quarta sessió del taller d'història. Fa referència al Centre d'Esplai de la Florida, fundat el 1984 als blocs per donar servei als pares amb infants amb diversitat funcional o problemes socials —la tasca del qual continua també a través de l'Associació Japi, creada el 2010 per donar respostes formatives als joves que coquetejgen amb l'abandonament escolar—, i també a altres entitats i agrupacions més actuals de les quals en parlarem més endavant. Amb tot, aquest professor i fill de la Florida destaca que els anys 70 van servir per bastir l'actual

model educatiu i d'esplai. “Hi ha un projecte al darrere que ve d'aquells joves que es van ficar a mestres. Aquest associacionisme de l'educació en el lleure, i les escoles, aquí a la Florida és una potència, un referent arreu del país. I procedeix del magma dels joves aquells dels 70. És per això que segurament hi ha menys problemes que per renda per càpita tocaria que hi hagués”, reflexiona el Manuel.

Un barri gris i sense verd

El títol d'aquesta secció és prou eloqüent. La Florida i les Planes, una zona on antigament només hi havia camps de conreu, havia crescut urbanísticament sense gaire control i aquell indret gairebé idíl·lic, fins a cert punt bucòlic, allunyat de l'efervescència industrial de Barcelona, havia esdevingut en pocs anys un suburbi de la capital, gris i sembrat de blocs de pisos cada cop més alts. El poc espai que hi havia, els descampats on han jugat generacions senceres de veïns i veïnes del barri, acabava sent ocupat per ciment o abandonat a la bona de Déu. I és que la manca de zones verdes per als veïns era una realitat que, amb els anys, va fer espavilar el moviment veïnal. De fet, comptem amb un article d'Antón Ibero al butlletí del Centre Social, publicat el gener del 1974, que sintetitza a la perfecció el sentiment dels habitants del barri, i que fa servir una tosca però efectiva ironia:

Dando alguna que otra vuelta por el barrio, cosa que últimamente he hecho bastantes

veces, me he dado cuenta de algunas cosas que hasta ahora me habían pasado desapercibidas. Una muy curiosa es el nombre de algunas calles. A unas, les viene que ni pintado; el de otra, sin embargo, son [sic] el colmo de la ironía [...] Basta recordar las calles 'Jardín', donde los únicos jardines son los famosos pegotes en las esquinas; 'Font', que la font que había nos la quitaron hace tiempo; 'Florida', que da nombre al barrio, y que realmente es muy florida; 'Primavera', Avda. Miraflores (ja), y, donde ya la broma se hace pesada, la calle 'Claveles' en la que aunque suene a tó-pico, hay toneladas de basuras —perdón, quise decir claveles—.

112

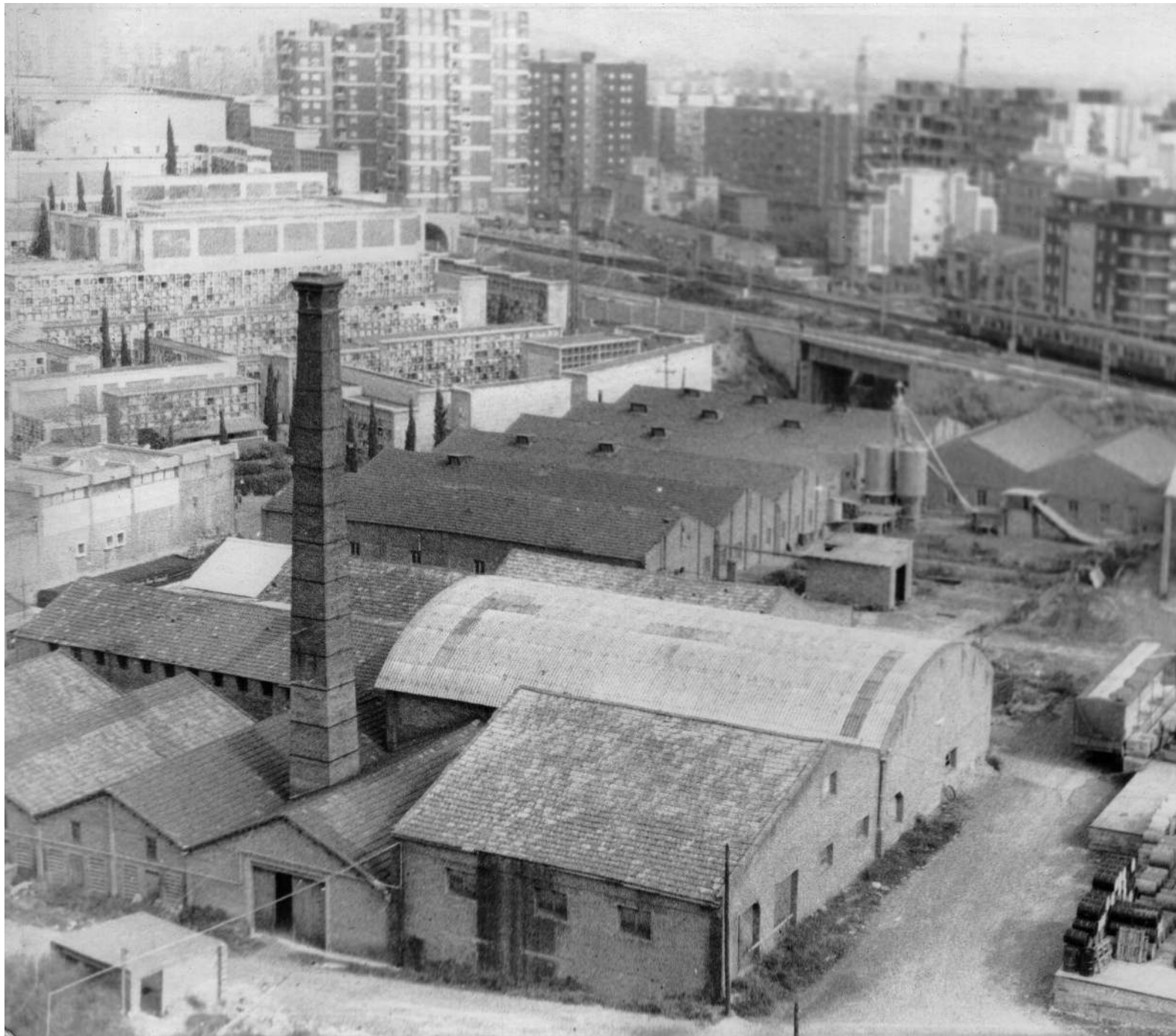
El text, que és més llarg i també posa l'accent sobre la gran quantitat de bars que hi havia en comparació a llibreries¹²⁰ —enumera 205 bars al barri—, recorda l'esperit amb el qual es va voler planificar el creixement de l'Hospitalet al Samontà, a través d'aquell projecte de ciutat-jardí obrera del 1926 del qual, de fet, només en van quedar els noms dels carrers com a testimoni. Uns noms, tot s'ha de dir, que distaven molt d'allò que volien representar. Per tot plegat, el barri es trobava amb la paradoxa de tenir desenes de vies que feien referència a plantes, flors, arbres i vegetals en

120. Com a apunt relacionat amb la literatura cal destacar l'existència de la llibreria La Florida, compromesa amb la difusió de la cultura progressista, segons s'explica en un article de *L'Estaca* de l'abril del 1978. Aquest projecte tenia la voluntat de portar la cultura al barri, tal com va explicar Joan Lou a l'article, però com que els números no sortien, van plantejar la possibilitat de sumar esforços amb unes altres llibreries de la ciutat amb el mateix esperit.

general, sense que cap ni un comptés amb una misera mostra d'aquests, més enllà d'algunes excepcions com els jardins dels Blocs Florida.

Les peticions a l'Ajuntament perquè habilités zones verdes per als veïns al barri van ser —i, malauradament, ho continuen sent— constants. I és que la construcció de parcs i jardins a l'Hospitalet és una conquesta d'uns veïns que van cridar que no volien més blocs. Durant el franquisme es van habilitar algunes zones de la ciutat per fer-hi petites zones verdes, entre elles la del carrer de la Primavera, entre Enginyer Moncunill i Florida, el 1972. Intervencions que autors com Manuel Domínguez han qualificat de “ridícules” en comparació amb les necessitats de verd que hi havia al municipi. Un cop arribada la democràcia —tot i que els dos últims alcaldes de la dictadura, Vicenç Capdevila i Joan Perelló van posar-se les piles en aquest àmbit—, el moviment veïnal va aconseguir arrencar compromisos municipals que, amb els anys, van materialitzar-se en zones verdes. Una d'aquestes va ser el famós Parc dels Ocellets, dit de *Los Pajaritos*, perquè allà s'hi feia un mercat ambulant en el qual es venien ocells. El 1980, l'espai que ocupava una antiga bòbila va donar pas a una de les zones verdes més característiques del barri.

Però el parc més important del districte i un dels pulmons verds de la ciutat —no debades n'és el més gran, amb prop de 7 hectàrees—, el de les Planes, no va ser una realitat completa fins al 1995. Així i tot, va ser més aviat

*Imatge de la fàbrica Goyta-Oliveros, al costat del cementiri, on ara hi ha el parc de les Planes /
Fotografia cedida per Juan Carlos Valero*

una conquesta del moviment veïnal de Can Serra, un barri que mira al parc i que —i això és determinant— està al seu mateix nivell. Cosa diferent passa amb les Planes, queda a dalt de tot d'un parc amb un fort pendent que no és gens atractiu per als veïns del barri. Això ho testimonia la Manuela Rubio. “El parc de les Planes no anava amb nosaltres, perquè ens quedava una mica lluny”. Sense anar més lluny, la Manuela portava els seus alumnes de la Joaquim Ruyra, tot i estar més a prop del Parc de les Planes, al dels Ocellets. En aquesta línia es mou Manuel Domínguez. “Per la gent gran de la Florida no es gaire utilitzat, els meus pares no l’han fet servir mai, pel pendent”. Amb tot, el Parc de les Planes es va construir sobre els terrenys que ocupaven diverses fàbriques que molestaven els veïns de Can Serra, entre elles la química Cardoner, la qual emetia una olor molt intensa que va posar en peu de guerra el veïnat. Un cop tancades —ara hi queden dues xemeneies per no oblidar el passat industrial de la zona—, l’Ajuntament va posar-se a treballar per fer-hi les desitjades zones verdes, però les seves iniciatives no van passar de plantades d’arbres. Els recursos no arribaven per fer front a la gran quantitat de problemes que assetjaven la ciutat, i no va ser fins que els ens supramunicipals van comprendre que fer zones verdes a la perifèria de Barcelona era una prioritat absoluta, ja als anys 80, que la ciutat va començar a reincorporar el verd —tot i que tímidament— al seu paisatge.

Tot i això, la construcció del Parc de les Planes no va ser un regal caigut del cel. No era

una meta assegurada en l’esdevenir històric d’una ciutat que acabava de recuperar la democràcia. Va ser més aviat fruit d’un esforç col·lectiu i d’una posició amatent respecte d’allò que feien o ideaven les autoritats. I és que on ara hi ha el parc més gran de la ciutat, el 1978 es van plantejar la possibilitat de fer-hi un hipermercat d’un miler de metres quadrats, que havia de substituir la bòbila Goyta-Oliveros com a acompanyant del cementiri. Segons va publicar *L’Estaca*, una coneguda marca de supermercats catalana volia comprar els terrenys per 90 milions, 40 més del que pagaria l’Ajuntament per l’expropiació¹²¹. Per altra banda, aquest projecte buscava la complicitat dels veïns de Can Serra i Pubilla Cases, on els equipaments comercials escassejaven. A més, les grans superfícies oferien uns preus molt més assequibles que, de retruc, condemnarien qualsevol activitat econòmica dels voltants. És per aquesta raó que tant l’Associació de Veïns de Can Serra com els botiguers de la zona, liderats per l’Associació de Comerciants, Autònoms i Petits Industrials de Catalunya (ACAPIC), van enviar una carta a l’alcaldia per exposar el seu malestar i les raons per les quals consideraven que allà no podia anar mai un supermercat. I tot plegat era ben simple: aquells terrenys havien estat qualificats de zona verda pel Pla Parcial de Can Serra. Finalment, i com tots sabem, el projecte per fer-hi un hipermercat no va arribar a bon port. El que demostra aquesta història, per tant, és que el procés de creació de parcs i zones verdes a

121. *L’Estaca*, del 13 al 19 d’abril del 1978, p.7.

Vista del solar on abans hi havia la fàbrica La Cardoner i on es veuen les obres per a la construcció del parc de Les Planes /

AMHL 901 AF 0003286 /a.Rodríguez Marín, Valenon /d.Valenon Rodríguez Marín

la ciutat no va ser pas un camí de roses ni una fi a la qual s'hauria arribat de manera natural. De fet, va ser tot el contrari: un constant estat d'alerta veïnal per les intencions de les administracions i els privats.

Sigui com sigui, el 1986 es van portar a terme les primeres obres del parc. Això va ser possible gràcies al suport de la Corporació Me-

tropolitana de Barcelona, un embrió de l'actual Àrea Metropolitana de Barcelona (AMB) escapçada pel president Pujol, que temia que el volum de la metròpolis ofegués les aspiracions de la resta del país, del seu *hinterland* o rere país; són les dues Catalunyes, representades per Pasqual Maragall i Jordi Pujol, la metropolitana, mestissa, xarnega, i la rural, guardiana de les essències catalanes. La Cor-

poració, de fet, va ser l'encarregada d'aprovar el planejament del parc un ja llunyà 18 d'abril del 1985. La primera intervenció es va fer a tocar de l'avinguda d'Isabel la Catòlica. Sis anys més tard se'n va fer una segona, mentre que el març del 1995 es va inaugurar la tercera i última fase de construcció de l'espai verd, si no comptem les renovacions que s'han anat fent al llarg dels anys posteriors. A més, una part del seu espai va ser cedit al Club de Futbol la Florida perquè hi construís les seves instal·lacions. Amb tot, la primera fase de les obres del parc va costar uns 224 milions de pessetes, facilitats per la Corporació. Tanmateix, l'octubre del 1987 els veïns van denunciar la degradació que patia la flamant zona verda, que havia estat inaugurada parcialment el juliol anterior per Pasqual Maragall. En una crònica periodística, es descriu un panorama lamentable, amb fonts, bancs i casetes destrossades i el vagó de metro que hi havia al mig del parc trencat de dalt a baix. La Corporació va culpar l'Ajuntament de falta de vigilància de la zona, mentre que el consistori va recordar que no podia situar un policia només per vetllar per la zona verda¹²².

Actualment, aquest parc, com hem dit, el més gran de la ciutat, serveix de nexa d'unió entre Can Serra, Pubilla Cases, la Florida i les Planes i, malgrat que els veïns del barri no l'han tingut mai com una destinació gaire agrada a causa dels forts pendents, suposa un pulmó verd de primer ordre en una ciutat densament construïda.

122. *La Vanguardia*, 9/10/1987, p.32.

Torre elèctrica a La Florida l'any 1993 / AMHLAF0025859 /a.Autor desconegut/da /d.José Aguilar Maro

Alta tensió veïnal

Si la lluita per reformar els Blocs Florida va ser l'embrió de l'associació de veïns del barri, la de la retirada de les línies d'alta tensió que creuaven la zona va enfortir-la. Miguel Palomeque en fa referència al primer taller d'història com una de les conquestes veïnals més

importantes. *Vi como los cables de alta tensión que pasaban por aquí se soterraron por debajo de la plaza del Pilar, avinguda Josep Molins, hasta la FECSA; porque se le dio a esta avenida una, cómo diría, una cosa que daba gusto pasear por ella, porque no estaban los obstáculos que había entonces.* El Miguel es refereix a les torres elèctriques, aquelles que donaren nom a una avinguda i que ara només n'hi queda una per recordar què es van trobar molts veïns quan van arribar a la Florida els anys 50 o 60. *La avenida Catalunya todo era campo, allí no había nada, solo las líneas de alta tensión,* recorda Antonio García¹²³. I és que aquells cables d'alta, mitjana i baixa tensió que recorrien el barri hi eren des de principis de segle, tal com hem explicat en els primers capítols. Tanmateix, el creixement desorbitat de la ciutat cap a una zona en un principi poc preuada pels hospitalencs d'aquelles dècades, va fer que les cases es construïssin entre i sota els cables de FECSA. Les línies resseguien dos eixos que recorrien el carrer Primavera —tot ell estava sota l'estesa elèctrica— i l'avinguda de Catalunya, abans dita, per aquesta raó, de l'Electricitat. Això si no comptem que s'estenien a uns altres barris veïns, com Pubilla Cases, Can Serra, Can Vidalet o Sanfeliu, una problemàtica recurrent a ciutats metropolitanes que, com l'Hospitalet, havien crescut exageradament. Tot allò es va acabar soterrant en una data tardana com 1993. És a dir, que durant 30 o 40 anys, en alguns casos, els veïns del barri van viure sota una autèntica espasa de Dàmocles.

123. *La Florida, la historia contada por su gente...*

De fet, els accidents van ser una constant, des de camions que xocaven contra les torres i les feien caure, fins a tempestes que tallaven els cables, passant per infants que perdien les mans. La líder veïnal Ana Díaz va fer referència a aquest últim incident i uns altres de similars en una conversa amb Àngels Marín. “Nosaltres teníem un noi aquí i vam aconseguir, com a associació de veïns, que FECSA li pagués una indemnització. Té els dos braços tallats. [...] Va haver-hi un altre a qui va tallar l'orella. També a un altre la mà, el mateix dia, i vam aconseguir que FECSA els indemnitzés”¹²⁴. No obstant això, per a l'associació no era suficient. Per als veïns era necessari soterrar les línies *antes que se produzcan nuevos accidentes y se den prisa entonces por arreglarlo, cuando ya sea demasiado tarde*¹²⁵, sostenien aleshores. La qüestió era que havien assimilat de manera molt profunda que les torres formaven part del seu dia a dia, i això, des del punt de vista de la mainada, suposava un perill. *Los niños, a falta de otro divertimento, se encaramaban por su estructura hasta alcanzar alturas considerables. Un juego al que ni las propias autoridades le dan la menor importancia pese al peligro que supone*¹²⁶. La ‘mimetització’ de les torres en el paisatge arribava fins al punt que les finestres d'alguns edificis fregaven perillosament els cables, quan no dificultaven la mobilitat per les voreres o envaïen els parterres i jardins.

124. MARÍN, Àngels; (*op. cit.*, 1995), p.56.

125. *L'Estaca*, del 13 al 19 de juliol del 1978, p.6.

126. *La Vanguardia Española*, 29/7/1973, p.32

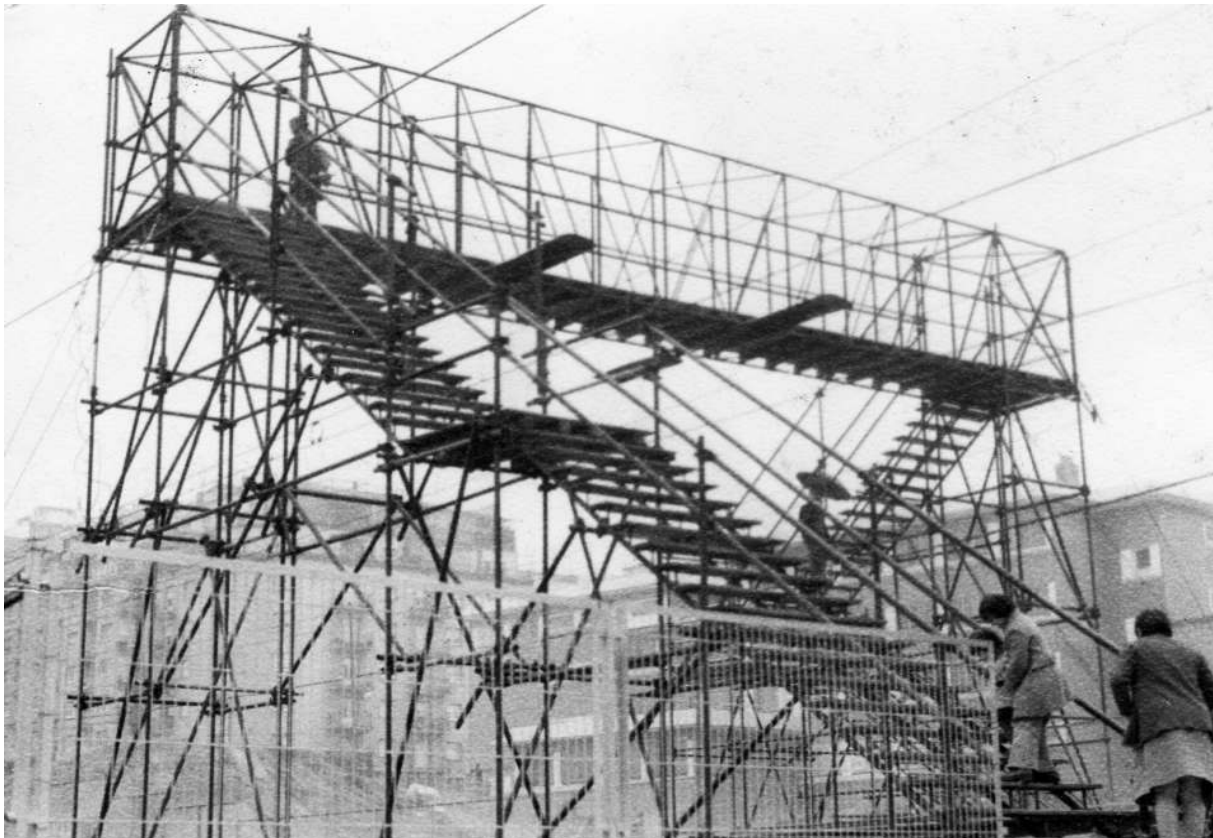

*Infants fent classe a l'aire lliure /
Foto cedida per Juan Carlos Valero*

Els testimonis disponibles coincideixen a recordar especialment un dia del 1967, quan va caure un cable arran d'una forta tempesta. *El año 67 se cayó un cable, quemó siete coches, cayó encima de los coches que estaban aparcados, yo saqué a mi hijo porque sentimos los troníos y eso, me asomo a la ventana y veo unas llamaradas*, va rememorar l'Antonio García per als nois del Fontserè fa uns anys¹²⁷. El caos d'aquella nit va quedar a la retina dels veïns, que el recorden amb la por encara al cos. "L'any 67 va caure un cable d'aquells i es va il·luminar tot. Tot el que és l'avinguda de Miraflores encandilat [sic]. Hi eren els bombers i no ho podien apagar; allò només feia que treure foc. Amb el *walki-talki* que porten deien que tallessin la llum de la central, però a la central es veu que estaven dormint. Ja començaven a haver-hi cotxes pel barri i se n'estaven cremant cinc o sis", va relatar l'Ana Díaz fa uns anys¹²⁸. Al final van tallar el fluid elèctric per permetre treballar els bombers, que fins aleshores no s'hi podien atansar per les fuetades dels cables tallats. *La Vanguardia Española* se'n va fer ressò d'aquell incident, ocorregut a principis del setembre del 1967. *Las instalaciones aéreas se entrelazan en todas las esquinas y en días tormentosos, los vértices de las torres lanzan ascuas intermitentes que provocan la inquietud de los vecinos*, avisava el rotatiu barceloní. Qui recordava aquells sorolls és el Salvador Martín. *Los cables se habían roto varias veces y los días estos que estaba así de llovizna fina*

127. *La Florida, la historia contada por su gente...*

128. MARÍN, Àngels; (op. cit., 1995), p.56.

119

El perillós pas per sobre de les vies del tren, entre Sant Josep i la Florida, presumiblement el del carrer Garrofers / José Cera (fotografia cedida per Juan Carlos Valero)

*hacían un ruido... No sé si has oído el ruido que hace una sartén al freír, pues eso*¹²⁹, va relatar fa uns anys. Però tornant a la crònica, aquest escrit serveix per fer-se una idea de la situació. *La esquina de los almacenes donde el domingo se produjo el conato de incendio ofrece un aspecto aterrador, debida la gran cantidad de cables que permanecen al descubierto sin medida de protección alguna*¹³⁰. A la crònica d'aquell incident, a més, el periodista —de nou, José Macià— fa un toc d'atenció a les autoritats municipals per la manca

d'espai per als veïns. *Esta demarcación que nos ocupa, va estrangulándose cada día más al paso del auge de la vivienda privada y del gran impulso comercial. Es de un efecto deplorable que por falta de debidas instalaciones, tengan que ocuparse los ancianos sobre cajas de madera que siempre quedan abandonadas, o que los niños se vean obligados a jugar por la maleza, cuando todo esto podría evitarse en beneficio de la salud pública.*

Les reivindicacions per treure els cables i soterrar-los va agafar força a partir de la Transició. En aquest sentit, el 1978 la *Comisión Unitaria de Vecinos de Pubilla Casas-La Flo-*

129. *La Florida, la historia contada por su gente...*

130. *La Vanguardia Española*, 6/9/1967, p.22.

rida, de la mà del Centre Cultural Rumbo i amb el suport dels partits polítics del PSUC, PTE, PSC (R) i ERC, va demanar a FECSA un pla per soterrar les línies elèctriques. *Sabemos que es costoso, pero con los enormes beneficios que obtiene —más de cuatro mil quinientos millones de pesetas, oficialmente— esto no es una obra de tanta envergadura*¹³¹. En paral·lel, els veïns van posar en marxa una sèrie de manifestacions i accions de sensibilització al barri, que complementaven amb la pressió a les administracions, via reunions, instàncies i escrits de protesta. *La lucha para sacar los cables de alta tensión duró muchos años*, va reconèixer Salvador Martín anys enrere. *La lucha fuerte empezó con la democracia, colgamos pancartas, se hicieron pintadas por las calles, hubo conversaciones...*¹³². Per altra banda, l'Anna Díaz va reconèixer a l'Àngels Marín que una de les persones que més es va significar en la lluita per treure els cables elèctrics del barri va ser Saturnino Álvarez, més conegut com *el maño*. “Aquell home va lluitar pels cables més que ningú. Pels cables i pel seu barri. Ha estat un dels lluitadors més grans que ha tingut la Florida, no els blocs, la Florida barri”, va expressar, en homenatge a aquest il·lustre veí.

Finalment, les obres de soterrament van arrencar el 1991, i van finalitzar dos anys més tard, amb un pressupost de 1.500 milions de les antigues pessetes. Aquell dia el barri va organitzar una festa, amb escenari inclòs, per

celebrar una conquesta veïnal que, malgrat arribar amb dècades de retard, va significar un canvi determinant en l'urbanisme i el paisatge del barri. De fet, el soterrament va ser possible gràcies a la unió de l'Hospitalet, Cornellà i Esplugues, que van reviuire l'antiga Mancomunitat Intermunicipal del Baix Llobregat (MIBLL), de la qual formaven part, però que havia estat inoperativa els anys anteriors. Aquesta entitat, creada el març del 1974, volia respondre als “acalparadors dèficits de serveis i l'elevat cost de manteniment dels existents”¹³³. Quinze anys més tard, en declaracions a *La Vanguardia*, un tècnic municipal va assegurar que l'ens supramunicipal havia “ressorgit de les seves cendres” amb l'únic objectiu d'eliminar els cables elèctrics del paisatge metropolità¹³⁴. Gràcies a la unió d'aquests tres municipis afectats per les torres d'alta tensió de la línia Sants-Sant Boi, i al projecte de soterrament que finalment va presentar FECSA, l'estesa elèctrica va passar a ser història, 80 anys després que s'hi instal·lés. En dades, això es va traduir en la desaparició de 23 torres a l'Hospitalet —40 si sumem les que es van treure als altres dos municipis— d'una línia de 110.000 volts d'intensitat, i l'alliberament de 7.400 metres quadrats de terreny. Els cables, per la seva banda, van quedar agrupats en un túnel colgat a 17 metres sota terra que connecta amb la subestació de Sants, a Barcelona.

Cal anar tancant aquest capítol de reivindicacions i conquestes socials per entrar a parlar

131. *L'Estaca*, del 13 al 19 de juliol del 1978, p.6.

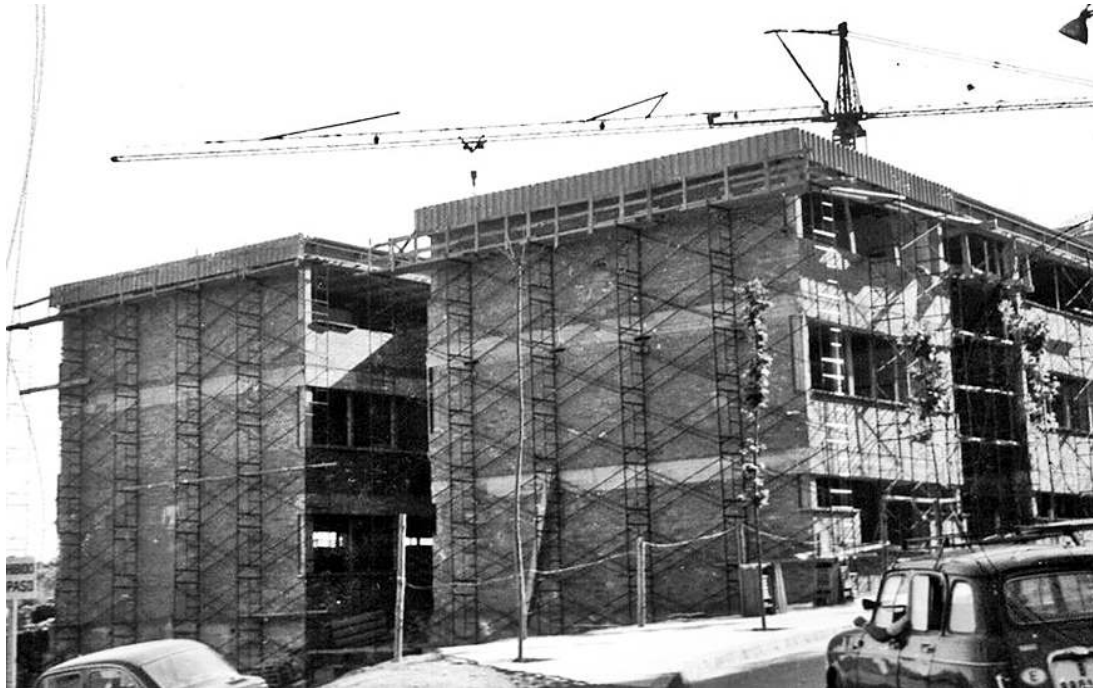
132. *La Florida, la historia contada por su gente...*

133. *Diario de Barcelona*, 22/3/1974.

134. *La Vanguardia*, 24/5/1993, p.35.

obertament del teixit associatiu del barri i el seu moviment veïnal. Abans, però, i ja que hem estat unes planes parlant de línies d'alta tensió, toca aturar-nos un moment en les línies del tren i les vies, un altre mal de cap per als habitants del barri. En capítols anteriors hem donat alguna pinzellada de les dificultats que suposaven aquestes línies, perquè els veïns les havien de

creuar per anar al centre de l'Hospitalet a fer qualsevol encàrrec o gestió, mentre que hi havia uns altres que les resseguien caminant per guanyar temps per arribar a treballar a Barcelona, atès que el transport públic deixava molt a desitjar. En aquest sentit, l'existència de pocs punts de connexió entre la Florida i les Planes i el Centre provocava que els veïns, per guanyar temps, creuessin les vies per qualsevol punt, sense miraments. I clar, això provocava ensurts i accidents. *Gente del barrio ha sido atropellada por el tren y otros que se han tirado. Lo que sí me acuerdo que una de las primeras denuncias que hizo la asociación de vecinos fue que al final de la calle Garrofers donde había otro puente elevado para pasar la gente. Este puente, te subías y si tenías un poco de vér-*

Aquesta foto de l'Escola Joaquim Ruyra pertany a un expedient, del 1973, de l'estat de les obres de les escoles del Pla d'Urgència / CELH AF 0564 Ruyra / a. d. desconeguda

*tigo... Bueno porque se meneaba y las barandillas, nada, eran cuatro maderas con unas alambradas... Pues una chiquilla venía de, no sé, el colegio y se cayó, abajo a la vía, menos mal que no pasaba ningún tren*¹³⁵. Aquest és el testimoni del Salvador Martín a l'hora de recordar unes infraestructures inadequades i abandonades, amb escales sense graons i amb esvorancs per on cabia una persona. Actualment, en aquest racó de la ciutat hi ha un pas soterrani que, malgrat ser una millor solució que la dèbil estructura que hi havia, continua sent una barrera física que impedeix una millor connexió urbana i mental entre dos barris, les Planes i Sant Josep, que tot i limitar l'un amb l'altre, semblen dos mons diferents.

¹³⁵. *La Florida, la historia contada por su gente...*

Totes les qüestions que hem posat de manifest en aquest capítol estan a bastament recollides en un informe que Càritas va elaborar sobre el barri el 1966¹³⁶, fent servir dades proporcionades pel Centre Social de la Florida. En aquest escrit es posa de manifest la manca d'habitatges i les condicions de vida d'alguns veïns del barri. *Creemos que los problemas de moral, así como los problemas de la falta de la vida familiar, podrían orientarse de alguna forma que disminuyeran al menos, la gravedad con que hoy se aparecen*. I és que la preocupació de l'Església per la situació dels milers de persones que s'amuntegaven a la perifèria barcelonina anava més enllà de les condicions materials de vida i s'endinsava en les derivades morals que se'n derivaven. Un neguit que va mostrar el mateix arquebisbe Modrego als seus escrits i fins i tot Candel, que va descriure la barraca com “la gran tara de suburbi” i “la degradació de l'immigrant”¹³⁷. L'informe de Càritas també denunciava el desgavell urbanístic, la manca d'escoles i d'instrucció de la població i proposava el Centre Social com un element que ajudés a redreçar la situació.

I amb aquest breu apunt sobre una altra de les reivindicacions veïnals del barri, entrem en matèria associativa. I és que fa moltes pàgines que estem esmentant tant al Centre Social com a la parròquia de la Llum i a l'Associació de Veïns, de manera indistinta, com si les coneguéssim de tota la vida. A con-

tinuació, com hem promès més cops dels que podem comptar des de l'inici del llibre, passem a parlar de la història d'aquests gegants de la història recent de la Florida i les Planes.

136. ACDB, 101.05.05.01 008/11, *Informe sobre el barrio de La Florida (L'Hospitalet de Llobregat)*, 1966.

137. CANDEL, Paco; (*op. cit.*, 1964), p.229.